

ATATÜRK DÖNEMİNDE ÖRGÜTLENME HAKKI

Aydınlık Gazetesi, 12 Kasım 2012

Yıldırım Koç

İşçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihini bilmeden yazan/çizenlerin en yaygın hatalarından biri, Atatürk döneminde işçilerin örgütlenmelerinin yasak olduğu iddiasıdır.

Bu iddia yanlıştır, dayanaksızdır; bilgisizliğe ve cehalete dayanmıyorsa, önyargılı düzeysizliktir.

Atatürk döneminde Türkiye işçi sınıfının örgütlenme hakkı vardı; ancak bu hakkı kullanabilecek bilinçte ve güçte bir işçi sınıfı yoktu.

Cumhuriyet döneminde de 15 Haziran 1937 tarihine kadar yürürlükte bulunan 1909 Tatil-i Eşgal Kanununa göre, hükümetten ruhsat veya ayrıcalık olarak demiryolu, tramvay ve liman işleriyle aydınlatma işleri gibi kamuya yönelik bir hizmetle yükümlü bulunan her çeşit *şirkette* çalışan işçilerin sendika kurmaları yasaktı. Aksine hareketin yaptırımı, bir haftadan altı aya kadar hapis veya 1 liradan 25 liraya kadar para cezasıydı.

Ancak, bu işyerlerinde çalışanların dernek kurmaları yasak değildi.

Bugünkü “dernek”lere ve derneklerle sendikalar arasındaki görev bölümüne bakarak, “dernek kursalar ne olur ki!” demeyin.

O yılların dernekleri (cemiyetleri) farklıydı ve dernekler, bugünkü sendikaların üstlendiği işlevleri ve yerine getirdiği görevleri yapabiliyordu.

16 Ağustos 1909 tarihinde kabul edilen Cemiyetler Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti döneminde de 1938 yılında 3512 sayılı Cemiyetler Kanununun kabul edilmesine kadar yürürlükte kaldı.

1909 Cemiyetler Kanunu, “kavmiyet ve cinsiyet esas ve unvanlarıyla siyasi cemiyetler teşkili memnudur,” (Madde 4) hükmünü getiriyordu. Önceden izin alınmaksızın cemiyet kurulabilecekti. Gizli cemiyet kurmak yasaktı. Kurulan cemiyetin tüzüğü iki nüsha olarak yetkililere verilecek ve cemiyetin yöneticileri bildirilecekti.

Tatil-i Eşgal Kanunu kapsamına giren kamuya yönelik hizmet veren şirketlerde çalışan işçilerin ve memurların kuracakları dernekler de bu yasayla hukuki temel kazandı.

Diğer bir deyişle, sayılan alanlardaki şirketlerde çalışan işçilerin sendika kurması yasaktı, ancak dernek kurarak örgütlenmeleri ve haklarını koruyup geliştirebilmeleri olanaklıydı.

Bu derneklerin toplu sözleşme (umumi mukavele) imzalayabilmeleri ve grev yapmalarının önünde de bir engel yoktu. 1926 yılında kabul edilen Borçlar Kanunu, “işçi cemiyetlerinin” toplu sözleşme (umumi mukavele) yapma hakkını açıkça tanıyordu.

1909 Cemiyetler Kanunu, 15 Ekim 1923 gün ve 353 sayılı Kanunla değiştirildi; 18 yaşından küçük olanların, cinayetten mahkum edilmiş bulunanların ve medeni haklarını kullanmaktan yasaklanmış olanların cemiyet üyesi olması yasaklandı. 20 Aralık 1923 gün ve 387 sayılı Kanunla da şu hüküm getirildi: “Hükümet her nevi cemiyetlerin muamelâtı idariye ve hesabiyesini her zaman teftiş ve tetkik ettirebilir.” Ancak 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun, hükümetin dernekleri denetlemesini yalnızca kanuna ve ahlaka ayrılık durumlarıyla sınırlandırdı.

Böylece işçilerin hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla “cemiyet” adı altında örgütlenebilmeleri 28.6.1938 gün ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu kabul edilinceye kadar olanaklıydı.

Bu yıllarda çıkarılan kanunlar, tüzükler, yönetmelikler, işyeri yönetmelikleri, hakem kurulu kararlarıyla işçi sınıfının çeşitli kesimlerine belirli haklar tanındı.

Bu hakların tanınmasında en önemli etmenler, işçilerin bu haklar uğrunda verdikleri mücadele değil, kalkınma çabası içinde olan devletin ücretli işgücüne duyduğu gereksinim ve Sovyetler Birliği ile yakın ilişkilerin sürdüğü dönemde bağımsızlığı zedeleyecek bir komünist hareket korkusuyla.